

**NKUBAP.23.GA.16.012 nolu proje
TRAKYA BÖLGESİNDE ÇELTİK BİTKİSİ VE TOPRAKTA
AĞIR METAL İÇERİĞİNİN BELİRLENMESİ**

Yürütücü:Yrd.Doç.Dr.A.Handan DÖKMECİ

2016

NKUBAP.23.GA.16.012 no'lu "TRAKYA BÖLGESİNDE ÇELTİK BİTKİSİ VE TOPRAKTA AĞIR METAL İÇERİĞİNİN BELİRLENMESİ" adlı proje Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi tarafından desteklenmiştir.

T.C.
Namık Kemal Üniversitesi
Bilimsel Araştırma Projesi

TRAKYA BÖLGESİNDE ÇELTİK BİTKİSİ VE TOPRAKTA
AĞIR METAL İÇERİĞİNİN BELİRLENMESİ
(NKUBAP.23.GA.16.012)

Proje Yürütücüsü:
Yrd.Doç.Dr. A. Handan DÖKMECİ

TEKİRDAĞ-2016

Her Hakkı Saklıdır.

Önsöz

Hızla artan çevre kirliliği nedeniyle kirlenen çevresel kompartımanlar (hava, su, toprak ve bitkiler) insan sağlığı açısından olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Ksenobiyotiklerin bilinçsizce çevreye salınması çevre kirliliğinin en önemli sebeplerindendir. Yapılan kirlilik çalışmaları bölgesel durumun bir göstergesi olurken yapılacak iyileştirme çalışmalarına da yol gösterici olacaktır.

Çalışmamızda Ergene-Meriç Havzasında yetişen çeltik toprakları ve kahve rengi pirinçte ağır metal analizleri yapılarak istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma araştırma projesi olarak NKUBAP.23.GA.16.012 numara ile Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi tarafından desteklenmiştir.

Yrd.Doç.Dr.Ayşe Handan DÖKMECİ

ÖZET

TRAKYA BÖLGESİNDE ÇELTİK BİTKİSİ VE TOPRAKTA AĞIR METAL İÇERİĞİNİN BELİRLENMESİ

Çalışmamız da 60 kahverengi pirinç ve ilgili 20 çeltik toprağında esansiyel olmayan toksik ağır metaller (Cd, Cr, Ni and Pb) ve mikronütrientler (Cu, Zn, Mn,) araştırıldı. Meriç-Ergene nehri havzasından toplanan kahverengi pirinç ve toprak örneklerinin toplam ağır metal içerikleri ICP OES kullanılarak belirlendi. Çeltik toprağında tespit edilen Cd, Cr ve Ni konsantrasyonları maksimum izin verilebilir limitlerin üzerinde tespit edildi. Kahverengi pirinç örneklerinde ise ölçülen tüm ağır metallerin konsantrasyonları WHO tarafından belirlenen maksimum izin verilen limitlerin altında tespit edildi. Ağır metallerin Bioakümülyasyon Faktörü hesaplandığında $Zn > Cu > Mn > Ni > Cr = Cd = Pb$ şeklinde sıralandı. Bu sonuç mikronütrientlerin esansiyel olmayan toksik ağır metallerin daha fazla bioakümüle olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak kahve rengi pirinç örneklerin de tespit edilen ağır metal konsantrasyonları insan sağlığı açısından önemli bir risk teşkil etmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk değerlendirmesi, Ağır metaller, Pirinç, Çeltik toprağı kirliliği, Bioakümülyasyon Faktorü (BAF)

ABSTRACT

In this study, concentrations of nonessential toxic heavy metals (Cd, Cr, Ni and Pb) and the micronutrients (Cu, Zn, Mn,) in sixty brown rice (*O.sativa*) and twenty relevant paddy soil samples were investigated. Soil and brown rice samples from Evros-Ergene river basin were extracted for their total heavy metals content by dry digestion method and then determined using ICP OES. Results of this study revealed that the concentrations of Cd, Cr and Ni in the soils of studied sites were above than the maximum allowable levels. The average concentration of all metals in brown rice samples was below than the maximum allowable levels of WHO guideline. The ranking order of bioaccumulation factor (BAF) for heavy metals was $Zn > Cu > Mn > Ni > Cr = Cd = Pb$ indicating that the accumulation of micronutrients was more than that of nonessential toxic heavy metals. Consequently, these rice samples cannot be an important source of all metals causing risk to human health.

Keywords: Risk assessment, Heavy metals, Rice, Paddy soil pollution, Bioaccumulation Factor (BAF)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİL DİZİNİ.....	v
TABLolar DİZİNİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. MATERYAL VE METOD.....	3
3. SONUÇLAR VE TARTIŞMA.....	7
3.1. Kahverengi pirinçteki Ağır Metal Konsantrasyonları.....	7
3.2. Topraktaki Ağır Metal Konsantrasyonları.....	10
3.3. Biyoakümülyasyon Faktörü (BAF).....	11
3.4. İstatistik Analiz Sonuçları.....	12
4. SONUÇ	23
6. KAYNAKLAR	23

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. Şekil 1. Su Kalitesi Projesi Meriç-Ergene Havzası Risk Haritası.....2

Şekil 2. Meriç- Ergene Nehri Havzasında alınan çeltik bitkisi ve toprak numune noktaları.....3

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Örnek istasyonlarının lokasyonları	3
Tablo 2. Örnekleme sitelerine karşılık gelen kahverengi pirinç tanelerinde (R) ağır metal konsantrasyonları (mgkg-1, kuru ağırlık).....	8
Tablo 3. Örnekleme sitelerine karşılık gelen çeltik toprağındaki ağır metal konsantrasyonları (mgkg-1, kuru ağırlık).....	11
Tablo 4. Çeltik Grupları bakımından tanımlayıcı (descriptives) istatistikler ve karşılaştırma sonuçları.....	12
Tablo 5. Çeltik Grubu = İpsala.....	14
Tablo 6. Çeltik Grubu = Meriç.....	14
Tablo 7. Çeltik Grubu = Uzunköprü.....	15
Tablo 8. Toprak Grupları bakımından tanımlayıcı (descriptives) istatistikler ve karşılaştırma sonuçları.....	17
Tablo 9. Toprak Grubu = İpsala.....	20
Tablo 10. Toprak Grubu = Meriç.....	21
Tablo 11. Toprak Grubu = Uzunköprü.....	22

1.GİRİŞ

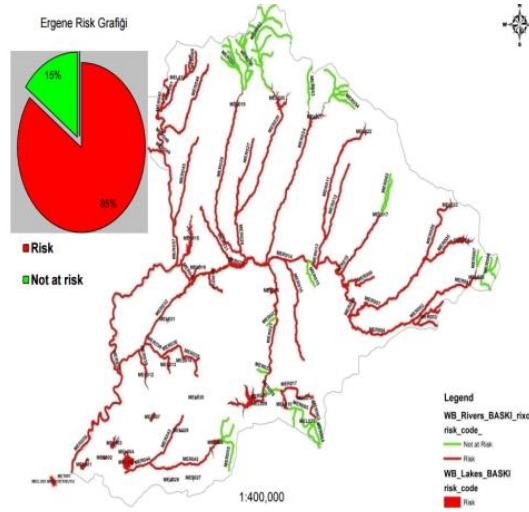
Sulak alanda yapılan çeltik tarımında, ağır metal yönünden yüksek konsantrasyonda olan sulama suları, uzun süre toprak yüzeyinde kaldığında birikim yapar ve çeltik bitkisi de bu metalleri bünyesine alarak biriktirir. Bunun sonucunda, uzun dönemde besin zinciri yolu ile insanlarda yapabileceği toksik etki büyük sağlık problemlerine neden olabilmektedir.

Trakya Bölgesi, sahip olduğu toprak ve su kaynakları ile Türkiye'nin önemli tarım bölgelerinden birisidir. Ergene Havzası Doğu Trakya'da yer alıp Kuzey Marmara Havzası, Evros (Meriç) Havzası ve Bulgaristan ile çevrilidir. Havzada Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illeri yer almaktadır. Ergene havzası içinde 2 büyük nehir olan Ergene nehri ve uluslararası su niteliğinde olan Meriç Nehri bulunmaktadır . Meriç Nehri ve kollarıyla sulanan ve sık sık su baskınına uğrayan ova 1960'larda Meriç Irmağı boyunca yapılan setlerle ilin en büyük ve verimli tarım alanlarından biri durumuna getirilmiştir. Ege Denizine döküldüğü yerde bulunan "Meriç Deltası Sulak Alanı", Türkiye ve Yunanistan toprakları içinde yer alan ve "Uluslararası Önemi Olan" "A Sınıfı" bir sulak alandır. Bölgede sulak alanların bulunması, ki bu sulak alanlarda çeltik yetiştirme olanakları, alana daha güvenli ve projeli su sağlanması konusunda baskı oluşturmaktadır.

Trakya bölgesinde artan sanayileşme ve tarımsal faaliyetler su kaynaklarını tehdit etmektedir. Ergene Havzası'nda 2037 adet sanayi tesisi bulunmaktadır ve bu tesislerden Ergene Nehri ve yan kollarına deşarj edilen atıksuyun debisi 460.000 m³/gün'dür. Bu durum ise, suyun birçok özelliğini etkilemektedir. Sanayi kuruluşlarının sıvı atıkları su kirliliğine ve dolaylı olarak toprak ve bitki örtüsü üzerinde aşırı kirlenmelere neden olmaktadır. Ergene havzasında evsel ve endüstriyel arıtma tesislerinin tamamlanmamış olması ve kaçak deşarjlar nedeniyle atıksuların bir kısmı yüzey sularına ve denize deşarj edilerek ekosisteme taşınmaktadır. Önceki yıllarda yapılan çalışmalar gösteriyor ki, Ergene nehri, birçok parametre açısından Kıta içi Su Kaynakları Kontrol Yönetmeliği'ne göre 4.sınıf su'dur (<http://www.csb.gov.tr/db/turkce/mevzuat/mevzuat618.pdf>).

(<http://www.csb.gov.tr/dosyalar/images/file/MustafaMasatli.pdf>). Bu suyun dolaylı

olarak da olsa çeltikte sulama suyu olarak kullanılması, tarım alanlarının tuzlanmasına, ağır metal olarak kirlenmesine ve çoraklaşmasına neden olmaktadır.

Şekil 1. Su Kalitesi Projesi Meriç-Ergene Havzası Risk Haritası (<http://bhi.nku.edu.tr/minisiteler/userfiles/ergenehavzasieylem.pdf>)

Çeltik Türkiye'nin bütün bölgelerinde yetiştirilmektedir, fakat en fazla ekiliş ve üretime sırasıyla, Marmara ve Karadeniz Bölgeleri sahiptir. Edirne İli, ülkemiz çeltik üretiminin yaklaşık yarısına yakın bir kısmı sağlamaktadır. Kisi başına pirinç tüketimimiz 6-7 kg olup, pirinç üretimimiz iç tüketime yetmemekte ve Türkiye gittikçe artan oranlarda pirinç ithal etmektedir. Çeltik özellikle Meriç, Ergene ve Tunca Havzasında sulanan alanlarda üretilmektedir. En çok ekiliş İpsala ilçesinde yapılmakta olup, bunu sırası ile Meriç, Uzunköprü ilçeleri takip etmektedir.

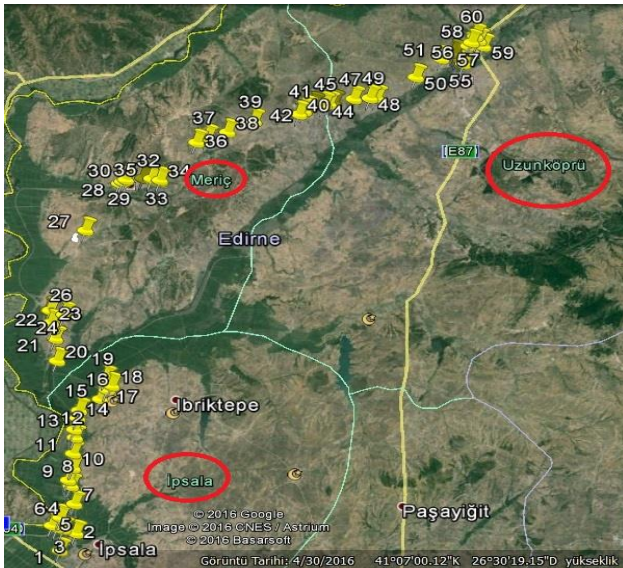
Sanayi ve evsel atıklar nedeni ile pirinç sulamasında kullanılan sulama kaynaklarında su kirliliği korkutucu boyuttadır (Edirne İli Çeltik Sektörü Raporu, Trakya Kalkınma Ajansı, 2012). Sulak alanda yapılan çeltik tarımında, ağır metal yönünden yüksek konsantrasyonda olan sulama suyularının, uzun süre toprak üzerinde kalarak birikim yapabileceği ve bu metallerin de çeltikte birikebileceğini düşünürsek, insanlarda yapabileceği toksik etkinin büyük sağlık problemlerine neden olması kaçınılmazdır.

Bu projenin ana amacı, 7 ağır metalin (Cd, Cr, Cu, Ni, Pb, Mn ve Zn) Meriç-Ergene Nehri Havzasın yetişen kahve rengi pirinç ve pirincin yetiştiği topraktaki kirlilik seviyelerini belirlemek ve ulusal/uluslararası standartlara göre potansiyel sağlık risklerini belirlemektir.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışma Meriç-Ergene Nehri Havzasında gerçekleştirilmiştir. Toprak ve piriç numuneleri Ergene Nehri yakınında bulunan piriç tarlalarından 40° 54' to 41° 17' kuzey enlem ve 26° 21' to 26° 41' doğu boylamının bulunduğu alandan toplanmıştır.

Tüm örneklerin alındığı noktalar Global Position System (GPS) kullanılarak kaydedildi. Örnekleme noktaları çalışma alanı haritasında belirtilmiştir (Fig. 1). Kolaylık açısından istasyonlar, 3 ana alan şeklinde Ipsala (IP), Meriç (MR) and Uzunköprü (UK) guruplandırılmıştır. Tam olarak her örneğin koordinatı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Meriç- Ergene Nehri Havzasında alınan çeltik bitkisi ve toprak numune noktaları.

Tablo 1. Örnek istasyonlarının lokasyonları

Station No.	Station Name	Location
1	IP1	Ahır Köyü/İpsala/Edirne
2	IP2	Ahır Köyü/İpsala/Edirne
3	IP3	Ahır Köyü/İpsala/Edirne
4	IP4	Ahır Köyü/İpsala/Edirne
5	IP5	Ahır Köyü/İpsala/Edirne
6	IP6	Ahır Köyü/İpsala/Edirne
7	IP7	Sarıcaali/İpsala/Edirne
8	IP8	Sarıcaali/İpsala/Edirne
9	IP9	Sarıcaali/İpsala/Edirne
10	IP10	Sarıcaali/İpsala/Edirne
11	IP11	Sarıcaali/İpsala/Edirne
12	IP12	Sarıcaali/İpsala/Edirne
13	IP13	Sarıcaali/İpsala/Edirne
14	IP14	Sarıcaali/İpsala/Edirne
15	IP15	Sarıcaali/İpsala/Edirne
16	IP16	Balabancık/İpsala/Edirne
17	IP17	Balabancık/İpsala/Edirne
18	IP18	Balabancık/İpsala/Edirne
19	IP19	Balabancık/İpsala/Edirne
20	IP20	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
21	MR1	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
22	MR2	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
23	MR3	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
24	MR4	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
25	MR5	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
26	MR6	Adasarhanlı Köyü/Meriç/Edirne
27	MR7	Subaşı/Meriç/Edirne
28	MR8	İpsala-meriç yolu Meriç giriş (adasarhanlıya kadar olan bölge)
29	MR9	İpsala-meriç yolu Meriç giriş (adasarhanlıya kadar olan bölge)
30	MR10	İpsala-meriç yolu Meriç giriş (adasarhanlıya kadar olan bölge)
31	MR11	Doğanca deresi-amaska mevkii / Meriç
32	MR12	Doğanca deresi-amaska mevkii /

		Meriç
33	MR13	Yenicegörece/Meriç/Edirne
34	MR14	Doğanca deresi-amaska mevkii / Meriç
35	MR15	Doğanca deresi-amaska mevkii / Meriç
36	MR16	Olacak/Meriç/Edirne
37	MR17	Olacak/Meriç/Edirne
38	MR18	Olacak/Meriç/Edirne
39	MR19	Olacak/Meriç/Edirne
40	UK1	Yakupbey/ Meriç/Edirne
41	UK2	Yakupbey/ Meriç/Edirne
41	UK3	Yakupbey/ Meriç/Edirne
43	UK4	Yakupbey/ Meriç/Edirne
44	UK5	Yakupbey/ Meriç/Edirne
45	UK6	Yakupbey/ Meriç/Edirne
46	UK7	Yakupbey/ Meriç/Edirne
47	UK8	Karayayla/Uzunköprü/Edirne
48	UK9	Çiftlik köy mevkii /Uzunköprü/Edirne
49	UK10	Çiftlik köy mevkii /Uzunköprü/Edirne
50	UK11	Çiftlik köy mevkii /Uzunköprü/Edirne
51	UK12	Çiftlik köy mevkii /Uzunköprü/Edirne
52	UK13	Edirne Çanakkale yolu/Uzunköprü/Edirne
53	UK14	Uzunköprü yolu , Ergene nehri etrafı / Uzunköprü
54	UK15	Uzunköprü yolu , Ergene nehri etrafı / Uzunköprü
55	UK16	Uzunköprü yolu , Ergene nehri etrafı / Uzunköprü
56	UK17	Uzunköprü Tekirdağ istikameti / uzunköprü
57	UK18	Uzunköprü Tekirdağ istikameti / uzunköprü
58	UK19	Uzunköprü Tekirdağ istikameti / uzunköprü
59	UK-20	Uzunköprü Tekirdağ istikameti / uzunköprü
60	UK21	Uzunköprü Tekirdağ istikameti / uzunköprü

Toplam 60 pirinç örneği ve 20 çeltik bitkisinin yetiştiği toprak örneği 2015 hasat zamanı çalışma alanından direkt toplandı. 20 yüzey toprağı çeltik bitkisinin kök kısmından 0- 30 cm derinlikten Ponar Grab örnekleyici kullanılarak toplandı. Pirinç örnekleri yetiştiği toprak numunesi noktalarından ve yerel yetiştirilerden temin edildi. Her bireysel pirinç örneği aynı çeltik bitkisinden en az 5 alt kısma ayrılıp oluşturularak alındı. Her toprak örneği bir çeltik alanından en az 5 komşu alt örnekler alınıp karıştırıldıktan sonra oluşturuldu. Her bir örnek için en az 2 kg toprak ve 1 kg

pirinç tanesi toplandı. Tüm örnekler ayrılarak plastic torbalarda laboratuvara taşındı ve analizden önce 4°C'de soğutucuda muhafaza edildi.

Pirinç örnekleri laboratuvarda birkaç gün doğal bir şekilde kurumaya bırakılmışlardır. Örneklerin kavuzları ayıklandıktan sonra, kabuksuz pirinç taneleri 70°C'de 72 saat etüvde kurutuldu. Örnekler tartıldıktan sonra ufalanarak (ezilerek) petri kabında analize kadar muhafaza edilmiştir. Toprak örnekleri içindeki taş, bitki parçaları gibi yabancı cisimlerden elle ayıklanarak, homojenize edildikten sonra oda sıcaklığında birkaç gün kurutulmuştur. Kurutulan toprak örnekleri ufalanarak 0.1 mm eleklerden elenerek petri kaplarında analize kadar muhafaza edilmiştir.

İyi homojenize edilmiş 0.5 g ağırlığındaki toprak ve pirinç örnekleri üzerine 8 ml %65 HNO₃ ve 2 ml 30% H₂O₂ ilave edildikten sonra 200 °C'de 30 dk CEM marka Model Mars 907511 mikrodalgada (CEM Cooperation, Mathews, North Carolina, USA) digest edildi. (Thomson and Wash 2003). Bitki ve toprak örnekleri soguduktan sonra deiyonize su ile 100 ml'ye dilue edilerek 45 µm Whatman filtre kağıdından filtre edildi. Örnekler ağır metal analize kadar polietilen şişelerde ve buzdolabında 4°C'de muhafaza edilmiştir. Ağır metal konsantrasyonları için tüm analizler ICP-OES Spectrometer Agilent 700 series ile belirlendi. Ağır metal konsantrasyonları cihazı kalibre etmek için kullanılan internal standart ile belirlenmiştir. Tüm analizler 2 tekrarlı ölçülmüştür. Analiz sonucunda elde edilen veriler excel kullanılarak ANOVA ve korelasyon testine tabi tutulacaktır.

Referans elementlerinin geri kazanımları gerçek değerlerin %15'dir. Cd, Cr, Cu, Mn, Ni, Zn ve Pb Tespit Limitleri (LODs) sırasıyla 0.07, 0.65, 0.66, 0.09, 0.91, 0.50 ve 0.75 mgkg⁻¹ olarak bulundu. Enstrümantal parametreler Tablo 2'de listelenmektedir. Ağır metallerin konsantrasyonu kuru ağırlık bazında mgkg⁻¹ ifade edilmiştir. Bu çalışmada, pirinç örneklerinde Cd, Cr ve Pb konsantrasyonları Tespit Limitlerinin altındadır. Bu nedenle, pirinçte Cd, Cr ve Pb konsantrasyonu tespit edilmemiştir.

Biyoakümülyasyon Faktör (BAF)

BAF, ağır metallerin topraktan pirince geçişi (H. Liu ve ark.2005), her pirinç örneği için hesaplanmıştır. Bunun için aşağıdaki formül kullanılmıştır.

BAF=Cr/Cs

Cr=pirinç tanesindeki ağır metal konsantrasyonu

Cs=topraktaki ağır metal konsantrasyonu

İstatistiksel Analizler

Çalışmamızdaki sürekli değişkenler için tanımlayıcı istatistikler; Ortalama, Standart Sapma, Ortalamanın %95 Güven Aralığı, Minimum ve Maksimum değerler olarak ifade edilecektir. Sürekli değişkenlerin bakımından grup ortalamalarını karşılaştırmada Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılacaktır. Varyans analizini takiben farklı grupları belirlemede Duncan testi kullanılacaktır. Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemede gruplarda ayrı ayrı olmak üzere Pearson korelasyon katsayıları hesaplanacaktır. Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi %5 olarak alınarak ve hesaplamalar için SPSS (IBM Corp. Released 2011. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 20.0. Armonk, NY: IBM Corp) istatistik paket programı kullanılmıştır.

3. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

3.1. Kahverengi pirinçteki Ağır Metal Konsantrasyonları

Kahverengi pirinç tanelerinde tüm metaller içinde Mn ve Zn konsantrasyonları Cu ve Ni konsantrasyonundan daha yüksek tespit edilmiştir. 60 numune noktasında Mn ve Zn konsantrasyonları minimum ve maksimum olarak sırasıyla 7.89 mg kg⁻¹ ve 30.06 mg kg⁻¹, 7.47 mg kg⁻¹ ve 27.71 mg kg⁻¹ olarak tespit edilmiş ve bu değerler insan sağlığı açısından FAO/WHO (2002)'ya göre izin verilebilir maksimum değerleri aşmamıştır (Tablo 2). Cu and Ni konsantrasyonlarının aralığı sırasıyla 1.09 mg kg⁻¹ ve 5.18 mg kg⁻¹, 1.25 mg kg⁻¹ ve 3.86 mg kg⁻¹ olarak tespit edilmiş, ve bu değerler de Commission Regulation Directive EC ve FAO/WHO'nun insan sağlığı açısından belirlediği sınır değerleri aşmamıştır (Tablo 2). Cd, Pb ve Cr konsantrasyonları ise LODs değerlerinin altında kaldığından hiçbir istasyonda tespit edilmemiştir.

Tablo 2 Örnekleme sitelerine karşılık gelen kahverengi pirinç tanelerinde (R) ağır metal konsantrasyonları (mgkg^{-1} , kuru ağırlık)

Kahverengi pirinç örnekleri	Cu	Zn	Cd	Cr	Pb	Mn	Ni
R-IP1	2.5±0.62	22±0.51	BDL	BDL	BDL	20.4±0.21	BDL
R-IP2	2.5±0.52	25.4±0.24	BDL	BDL	BDL	30.6±0.32	BDL
R-IP3	1.9±0.45	14.7±0.5	BDL	BDL	BDL	10.5±0.24	BDL
R-IP4	2.3±0.63	20.2±0.24	BDL	BDL	BDL	19.1±0.62	BDL
R-IP5	3.0±0.55	18.8±0.53	BDL	BDL	BDL	16.0±0.4	BDL
R-IP6	2.4±0.45	22.7±0.41	BDL	BDL	BDL	17.8±0.61	BDL
R-IP7	2.6±0.21	25.3±0.2	BDL	BDL	BDL	19.1±0.32	BDL
R-IP8	3.3±0.5	20.0±0.33	BDL	BDL	BDL	15.9±0.3	BDL
R-IP9	3.1±0.33	29.7±0.45	BDL	BDL	BDL	14.9±0.64	BDL
R-IP10	3.2±0.6	17.0±0.62	BDL	BDL	BDL	21.8±0.21	BDL
R-IP11	1.0±0.32	7.4±0.42	BDL	BDL	BDL	7.8±0.43	BDL
R-IP12	3.4±0.3	25.0±0.23	BDL	BDL	BDL	25.3±0.26	BDL
R-IP13	3.6±0.41	24.4±0.52	BDL	BDL	BDL	23.5±0.42	BDL
R-IP14	3.6±0.62	21.3±0.42	BDL	BDL	BDL	24.7±0.31	BDL
R-IP15	2.9±0.2	19.5±0.12	BDL	BDL	BDL	18.4±0.12	BDL
R-IP16	2.6±0.61	20.4±0.5	BDL	BDL	BDL	19.1±0.45	BDL
R-IP17	2.1±0.22	18.7±0.62	BDL	BDL	BDL	13.1±0.17	BDL
R-IP18	2.5±0.32	24.4±0.12	BDL	BDL	BDL	18.8±0.53	BDL
R-IP19	BDL	9.6±0.45	BDL	BDL	BDL	9.4±0.42	BDL
R-IP20	2.2±0.52	23.5±0.24	BDL	BDL	BDL	15.3±0.6	BDL
R-MR1	4.5±0.64	22.8±0.32	BDL	BDL	BDL	27.7±0.25	BDL
R-MR2	3.1±0.25	17.1±0.48	BDL	BDL	BDL	19.7±0.34	BDL

R-MR3	2.9±0.69	16.9±0.64	BDL	BDL	BDL	22.3±0.63	BDL
R-MR4	3.0±0.41	17.7±0.42	BDL	BDL	BDL	20.5±0.52	BDL
R-MR5	3.3±0.25	19.4±0.62	BDL	BDL	BDL	20.4±0.24	3.8±0.03
R-MR6	4.1±0.43	23.0±0.74	BDL	BDL	BDL	15.1±0.33	3.6±0.03
R-MR7	5.18±0.43	28.4±0.52	BDL	BDL	BDL	25.1±0.31	3.57±0.14
R-MR8	3.86±0.21	24.8±0.34	BDL	BDL	BDL	28.0±0.24	1.7±0.04
R-MR9	2.6±0.6	23.6±0.26	BDL	BDL	BDL	24.9±0.24	1.3±0.08
R-MR10	3.8±0.26	20.2±0.34	BDL	BDL	BDL	21.6±0.53	1.5±0.1
R-MR11	1.9±0.3	17.3±0.43	BDL	BDL	BDL	17.5±0.41	BDL
R-MR12	1.9±0.21	18.6±0.67	BDL	BDL	BDL	19.7±0.53	BDL
R-MR13	3.3±0.32	17.6±0.74	BDL	BDL	BDL	18.2±0.42	BDL
R-MR14	2.2±0.42	13.4±0.75	BDL	BDL	BDL	18.1±0.1	BDL
R-MR15	1.8±0.54	14.3±0.26	BDL	BDL	BDL	22.1±0.34	BDL
R-MR16	2.5±0.5	13.1±0.51	BDL	BDL	BDL	19.9±0.51	BDL
R-MR17	BDL	8.6±0.34	BDL	BDL	BDL	13.6±0.34	BDL
R-MR18	1.7±0.45	12.5±0.23	BDL	BDL	BDL	21.9±0.42	1.0±0.01
R-MR19	1.9±0.58	10.6±0.51	BDL	BDL	BDL	17.9±0.34	BDL
R-UK1	2.2±0.51	13.1±0.34	BDL	BDL	BDL	21.0±0.51	BDL
R-UK2	3.3±0.43	19.2±0.5	BDL	BDL	BDL	27.2±0.3	1.2±0.04
R-UK3	1.8±0.21	15.8±0.43	BDL	BDL	BDL	19.9±0.42	BDL
R-UK4	3.9±0.52	19.9±0.24	BDL	BDL	BDL	27.6±0.6	1.3±
R-UK5	3.4±0.42	17.9±0.36	BDL	BDL	BDL	24.9±0.45	BDL
R-UK6	1.8±0.19	15.6±0.29	BDL	BDL	BDL	19.9±0.5	BDL
R-UK7	1.8±0.24	15.7±0.6	BDL	BDL	BDL	14.9±0.63	BDL
R-UK8	3.6±0.9	17.4±0.42	BDL	BDL	BDL	16.1±0.24	BDL
R-UK9	3.5±0.33	15.4±0.32	BDL	BDL	BDL	13.5±0.52	BDL
R-UK10	4.0±0.52	21.0±0.33	BDL	BDL	BDL	16.7±0.36	BDL

R-UK11	3.3±0.42	19.6±0.24	BDL	BDL	BDL	16.7±0.42	BDL
R-UK12	2.8±0.32	21.2±0.3	BDL	BDL	BDL	20.7±0.33	BDL
R-UK13	2.4±0.52	19.4±0.52	BDL	BDL	BDL	16.0±0.45	BDL
R-UK14	2.1±0.75	18.6±0.42	BDL	BDL	BDL	15.6±0.21	BDL
R-UK15	2.5±0.62	16.2±0.34	BDL	BDL	BDL	16.0±0.42	BDL
R-UK16	2.9±0.78	15.8±0.53	BDL	BDL	BDL	16.0±0.34	BDL
R-UK17	3.8±0.25	19.5±0.21	BDL	BDL	BDL	23.6±0.43	BDL
R-UK18	4.4±0.47	20.3±0.32	BDL	BDL	BDL	22.5±0.6	BDL
R-UK19	2.7±0.36	15.9±0.42	BDL	BDL	BDL	18.8±0.74	BDL
R-UK-20	4.1±0.26	21.0±0.22	BDL	BDL	BDL	22.4±0.6	BDL
R-UK21	3.7±0.46	17.6±0.34	BDL	BDL	BDL	21.2±0.45	BDL
TFC ¹	-	-	0.2	-	0.2	-	-
FAO/WHO ²	20	50	0.2	-	0.2	-	-
WHO ³	-	-	-	-	-	-	10

BDL: Tespit Limitlerinin altında

3.2. Topraktaki Ağır Metal Konsantrasyonları

Çeltik toprağında ki esansiyel ağır metallere Mn konsantrasyon aralığı 27.69 ile 882.14 mg kg⁻¹ arasında, Zn konsantrasyon aralığı 29.1 ile 169.15 mg kg⁻¹ arasında, Cu konsantrasyon aralığı 7.25 ile 29.81 mg kg⁻¹ arasında tespit edilmiştir. Esansiyel olmayan toksik metallere konsantrasyonları ise, Pb konsantrasyon aralığı 7.25 ile 27.44 mg kg⁻¹, Cr konsantrasyon aralığı 16.15 ile 105.31 mg kg⁻¹, Ni konsantrasyon aralığı 7.03 ile 134.86 mg kg⁻¹ ve Cd konsantrasyon aralığı 0.68 ile 2.65 mg kg⁻¹ arasında tespit edilmiştir (Tablo 3). Çeltik toprağının asidik olması muhtemelen (pH 5.01) kirlenmiş nehir suyu ile sürekli sulama yapılmasından kaynaklanmaktadır. Çeltik toprağında ağır metallere konsantrasyonları Mn > Zn > Ni > Cr > Cu > Pb > Cd şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 3. Örnekleme sitelerine karşılık gelen çeltik toprağındaki ağır metal konsantrasyonları (mgkg⁻¹, kuru ağırlık)

Çeltik toprağı örnekleri	Cu	Zn	Cd	Cr	Pb	Mn	Ni
S-IP6	7.2±0.66	45.9±0.5	BDL	BDL	23.5±0.75	27.6±0.09	7.03±0.91
S-IP8	17.9±0.51	137.8±0.24	1.0±0.07	29.0±0.65	12.2±0.55	391.8±0.02	35.8±0.47
S-IP14	18.4±0.21	64.9±0.12	1.3±0.11	30.6±0.2	27.4±0.62	440.5±0.03	30.2±0.54
S-1P20	11.5±0.33	35.5±0.3	0.9±0.02	32.5±0.52	10.2±0.53	250.0±0.07	37.4±0.65
S-MR2	9.7±0.31	29.1±0.42	0.7±0.09	31.8±0.41	9.1±0.24	252.0±0.03	30.6±0.85
S-MR4	10.9±0.52	36.8±0.5	0.6±0.12	16.1±0.31	10.3±0.72	418.7±0.09	27.9±0.41
S-MR6	11.6±0.26	42.8±0.1	1.14±0.21	45.9±0.33	8.7±0.62	328.7±0.08	32.3±0.51
S-MR8	16.0±0.41	53.1±0.21	1.0±0.18	33.8±0.55	9.9±0.45	418.0±0.01	71.2±0.62
S-MR10	8.3±0.47	34.1±0.6	BDL	BDL	7.7±0.2	89.7±0.12	25.5±0.84
S-MR14	16.9±0.63	55.1±0.3	1.9±0.15	81.76±0.24	16.5±0.33	615.0±0.09	68.3±0.9
S-MR18	20.0±0.33	67.1±0.54	2.1±0.11	94.4±0.49	18.1±0.59	882.1±0.01	83.0±0.54
S-UK1	20.1±0.24	169.1±0.21	1.6±0.02	65.8±0.24	17.6±0.6	436.2±0.01	63.3±0.62
S-UK5	18.5±0.21	29.3±0.1	1.1±0.03	34.1±0.32	10.1±0.41	589.6±0.05	39.3±0.85
S-UK8	27.9±0.15	64.9±0.43	2.5±0.04	68.3±0.41	10.5±0.53	564.9±0.04	51.3±0.45
S-UK11	29.8±0.24	67.7±0.25	2.6±0.01	74.7±0.24	11.2±0.22	430.1±0.12	56.1±0.53
S-UK13	20.1±0.41	52.3±0.33	1.9±0.01	82.2±0.34	8.7±0.5	522.2±0.2	106.1±0.81
S-UK15	19.5±0.54	52.6±0.35	2.1±0.06	95.6±0.41	9.3±0.22	642.3±0.03	119.6±0.23
S-UK16	18.0±0.32	50.6±0.22	1.8±0.05	76.7±0.62	9.4±0.63	662.6±0.01	106.4±0.61
S-UK17	28.9±0.45	74.4±0.34	2.4±0.07	96.4±0.14	10.7±0.54	499.5±0.01	117.5±0.48
S-UK21	27.1±0.54	69.9±0.44	2.4±0.06	105.3±0.52	10.9±0.21	523.2±0.1	134.8±0.62
RSCP ¹	50	150	1	100	50	-	30
Pais an Jones (1997) ²	2-100 (normal range)	-	-	-	-	850 (toxic level)	-

BDL: Tespit Limitlerinin Altında

¹Permissible limits of Turkish standards. Regulation on Soil Pollution Control (RSCP). Republic of Turkey. Official Journal 24609, dated December 10, 200

²Pais I and Jones JB (1997) Handbook of Trace Elements. LuciePress. Boca Raton. p.223

3.3. Biyoakümülyasyon Faktörü (BAF)

Toprakdan çeltik bitkisinin yenilebilir kısmına transfer olan ağır metallerin konsantrasyonları hesaplandı. Zn, Mn, Cu ve Ni gibi ağır metallerin BAF değerleri sırasıyla 0.07-0.6, 0.02-0.6, 0.08-0.4 ve 0.01-0.5 aralığında tespit edildi. Çalışma alanındaki ağır metallerin BAF değerindeki yönelim Zn > Cu > Mn > Ni şeklindedir. BAF<1 ya da BAF=1 olduğu zaman ağır metallerin bitkide biyoakümüle olmadığını,

BAF >1 olduğunda ise bitkilerde akümüle olduğunu göstermektedir. (H. Liu ve ark. 2005). Kahverengi pirinç tanelerinde Cu, Zn, Mn, and Ni metalleri için hesaplanan BAF değerleri 1'in altında hesaplanmıştır. Her ne kadar toprak numunelerinde Cu, Zn, Mn, and Ni konsantrasyonları uluslararası ve ulusal limitlerin üzerinde tespit edilmiş olsa da BFC sonuçları ağır metallerin topraktan bitkiye geçişinin düşük olduğunu göstermektedir.

3.4. İstatistik Analiz Sonuçları

Çalışmamızdaki sürekli değişkenler için tanımlayıcı istatistikler; Ortalama, Standart Sapma, Ortalamanın %95 Güven Aralığı, Minimum ve Maksimum değerler olarak ifade edilmiştir. Sürekli değişkenlerin bakımından grup ortalamalarını karşılaştırmada Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. Varyans analizini takiben farklı grupları belirlemede Duncan testi kullanılmıştır. Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemede gruplarda ayrı ayrı olmak üzere Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi %5 olarak alınmış ve hesaplamalar için SPSS (IBM Corp. Released 2011. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 20.0. Armonk, NY: IBM Corp) istatistik paket programı kullanılmıştır.

ÇELTİK GRUPLARI

Tablo 4. Çeltik Grupları bakımından tanımlayıcı (descriptives) istatistikler ve karşılaştırma sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation	95% Confidence Interval for Mean		Min.	Max.	p.*	
				Lower Bound	Upper Bound				
Cu	İpsala	20	2,59000	,879737	2,17827	3,00173	,000	3,690	,268
	Meriç	19	2,85895	1,201031	2,28007	3,43783	,000	5,180	
	Uzunköprü	21	3,09095	,826819	2,71459	3,46732	1,850	4,410	

	Total	60	2,85050	,982169	2,59678	3,10422	,000	5,180	
Zn	İpsala	20	20,54050	5,333668	18,04427	23,03673	7,470	29,710	,112
	Meriç	19	17,93053	5,134089	15,45597	20,40508	8,640	28,450	
	Uzunköprü	21	17,96286	2,297899	16,91687	19,00885	13,130	21,260	
	Total	60	18,81183	4,529073	17,64185	19,98182	7,470	29,710	
Mn	İpsala	20	18,11450	5,582864	15,50164	20,72736	7,890	30,600	,194
	Meriç	19	20,78789	3,819922	18,94675	22,62904	13,630	28,080	
	Uzunköprü	21	19,63000	4,073092	17,77595	21,48405	13,580	27,690	
	Total	60	19,49150	4,615579	18,29917	20,68383	7,890	30,600	
Ni	İpsala	20	,00000	,000000	,00000	,00000	,000	,000	,002
	Meriç	19	,87368	1,376756	,21011	1,53726	,000	3,860	
	Uzunköprü	21	,12143	,383592	-,05318	,29604	,000	1,300	
	Total	60	,31917	,880696	,09166	,54667	,000	3,860	

* ANOVA testi sonuçları

Çeltik grupları karşılaştırma sonuçlarına (Tablo 4) bakıldığında, sadece **Ni** bakımından bölgeler arasında farklılık bulunmuş ve farklılık istatistiksel olarak önemlidir ($p < 0,05$). Burada Meriç bölgesinin Ni ortalaması daha yüksek bulunmuştur. Uzunköprü bölgesi Ni değeri ise daha düşük bulunmuştur. İki bölge arasındaki Ni değerleri farkı yaklaşık olarak 0,75'tir. İpsala bölgesinde Ni değeri gözlenmemiştir.

Diğer değişkenler (Cu, Zn, Mn) bakımından istatistiksel olarak önemli (anlamlı) bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$). Buna göre bu değişkenlerin bölgelere göre ortalamaları arasında her ne kadar bir miktar farklılık varsa da bu istatistik olarak önemli çıkmamıştır. Bölgeler arası bu farklar istatistik olarak önemli bulunmamış olsa da klinik düzeyde önemli olabileceği unutulmamalıdır.

Correlations (Korelasyon-İlişki) (Değişkenlerin (Maddelerin) birbiriyle ilişkilerinin belirlenmesi)

Tablo 5. Çeltik Grubu = İpsala

	Cu	Zn	Mn	
Cu	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
	N	20		
Zn	Pearson Correlation	,684**	1	
	Sig. (2-tailed)	,001		
	N	20	20	
Mn	Pearson Correlation	,664**	,644**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	,002	
	N	20	20	20
**	Correlation is significant at the 0.01			

İpsala bölgesinde çeltik bakımından Tablo 5'e bakıldığında; "Zn-Cu", "Mn-Cu" ve "Mn-Zn" değişkenleri arasındaki ilişkiler önemli bulunmuştur ($p < 0,01$). Buna göre "Zn-Cu" değişkenleri arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin derecesi %68,4'tür. Aynı şekilde "Mn-Cu" değişkenleri arasında %66,4 ve "Mn-Zn" arasında %64,4'lük bir ilişki vardır. Bu bölgedeki tüm değişkenler birbiriyle pozitif yönlü bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bir değişkenin artması diğer değişkende de artışa sebep olmaktadır. İkili ilişkilerin derecesi (Pearson korelasyon katsayıları) %1 ve %5 düzeyinde incelenmiş ve önemli olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 6. Çeltik Grubu = Meriç

	Cu	Zn	Mn	Ni	
Cu	Pearson Correlation	1			
	Sig. (2-tailed)				
	N	19			
Zn	Pearson Correlation	,856**	1		
	Sig. (2-tailed)	,000			
	N	19	19		
Mn	Pearson Correlation	,562*	,624**	1	
	Sig. (2-tailed)	,012	,004		

	N	19	19	19	
Ni	Pearson Correlation	,564*	,624**	,153	1
	Sig. (2-tailed)	,012	,004	,531	
	N	19	19	19	19
**.	Correlation is significant at the 0.01				
*.	Correlation is significant at the 0.05				

Meriç bölgesinde, çeltik bakımından (Tablo 6'a) bakıldığında; "Zn-Cu", "Mn-Cu", Ni-Cu", "Mn-Zn" ve "Ni-Zn" değişkenleri arasındaki ilişkiler önemli bulunmuştur ($p < 0,05$ ve $p < 0,01$). Buna göre bu değişkenler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İlişkilerin dereceleri ise Tablo 3'te belirtildiği gibidir. En yüksek ilişki, "Zn-Cu" arasında bulunmuştur (%85,6). İkili ilişkilerin (Pearson korelasyon katsayıları) derecesi %1 ve %5 düzeyinde incelenmiş ve önemli olduklarına karar verilmiştir. Bir değişkenin artması diğer değişkende de artışa sebep olmaktadır. Buna karşın, "Ni-Mn" arasındaki ilişki (%15,3) istatistik olarak önemli bulunmamıştır.

Tablo 7. ÇeltikGrubu = Uzunköprü

	Cu	Zn	Mn	Ni	
Cu	Pearson Correlation	1			
	Sig. (2-tailed)				
	N	21			
Zn	Pearson Correlation	,612**	1		
	Sig. (2-tailed)	,003			
	N	21	21		
Mn	Pearson Correlation	,383	,343	1	
	Sig. (2-tailed)	,087	,127		
	N	21	21	21	
Ni	Pearson Correlation	,221	,237	,641**	1
	Sig. (2-tailed)	,335	,301	,002	
	N	21	21	21	21
**.	Correlation is significant at the 0.01				

Uzun köprü bölgesinde, çeltik bakımından Tablo 7'e bakıldığında; "Zn-Cu" ve "Ni-Mn" değişkenleri arasındaki ilişkiler önemli bulunmuştur. Buna göre bu değişkenler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İlişkilerin dereceleri ise sırasıyla %61,2 ve %64,1'dir. Buna karşın, diğer değişkenler arasında ilişkiler istatistik olarak önemli bulunmamıştır. Başka bir deyişle, bu değişkenler arasındaki pozitif yönlü ilişki önemli derecede gözlenmemiştir.

TOPRAK GRUPLARI

Tablo 8. Toprak Grupları bakımından tanımlayıcı (descriptives) istatistikler ve karşılaştırma sonuçları

	N	Mean	Std. Deviation	95% Confidence Interval for Mean		Min.	Max.	p.*		
				Lower Bound	Upper Bound					
Cu	İpsala	4	13,807500 B	5,3754341	5,253985	22,361015	7,2500	18,4600		,001
	Meriç	7	13,374286 B	4,3252624	9,374085	17,374486	8,3300	20,0300		
	Uzunköprü	9	23,372222 A	4,9313760	19,581631	27,162813	18,0900	29,8100		
	Total	20	17,960000	6,7795544	14,787071	21,132929	7,2500	29,8100		
Zn	İpsala	4	71,065000	46,1342031	2,344812	144,474812	35,5000	137,8000		,324
	Meriç	7	45,483143	13,5376495	32,962905	58,003380	29,1000	67,1410		
	Uzunköprü	9	70,151000	39,5597430	39,742690	100,559310	29,3170	169,1500		
	Total	20	61,700050	34,6706160	45,473702	77,926398	29,1000	169,1500		
Cd	İpsala	4	,832500 B	,5897669	,105951	1,770951	,0000	1,3900		,003
	Meriç	7	1,095714 B	,7373343	,413794	1,777635	,0000	2,1600		
	Uzunköprü	9	2,093333 A	,5023445	1,707197	2,479470	1,1200	2,6500		
	Total	20	1,492000	,8084332	1,113642	1,870358	,0000	2,6500		
Cr	İpsala	4	23,037500 B	15,4263635	1,509287	47,584287	,0000	32,5400		,005
	Meriç	7	43,418571 B	33,9978948	11,975763	74,861380	,0000	94,4500		
	Uzunköprü	9	77,724444 A	21,1902531	61,436174	94,012715	34,1200	105,3100		
	Total	20	54,780000	33,1767366	39,252809	70,307191	,0000	105,3100		
Pb	İpsala	4	18,287500 A	8,479724	4,794369	31,780631	10,2100	27,4400		,047
	Meriç	7	11,518571 B	4,0912404	7,734805	15,302338	7,7500	18,1400		
	Uzunköprü	9	10,981111 B	2,6132520	8,972388	12,989834	8,7800	17,6000		
	Total	20	12,630500	5,2911291	10,154175	15,106825	7,7500	27,4400		
Mn	İpsala	4	277,577500	185,1568345	17,048342	572,203342	27,6900	440,5400		,075
	Meriç	7	429,221429	257,1007700	191,442875	666,999983	89,7800	882,1400		
	Uzunköprü	9	541,221111	81,8946498	478,271311	604,170911	430,1700	662,6700		
	Total	20	449,292500	198,6705539	356,311819	542,273181	27,6900	882,1400		
Ni	İpsala	4	27,680000 B	14,1195585	5,212632	50,147368	7,0300	37,4800		,005
	Meriç	7	48,442857 B	24,6352090	25,659089	71,226625	25,5100	83,0700		

	Uzunköprü	9	88,3122 22 A	35,4790 406	61,0406 17	115,583 827	39,3700	134,860 0	
	Total	20	62,2315 00	37,3725 860	44,7405 91	79,7224 09	7,0300	134,860 0	

* ANOVA testi sonuçları

A, B; Gruplar arası farkı göstermektedir.

Toprak grupları karşılaştırma sonuçlarına (Tablo 8) bakıldığında, Cu, Cd, Cr, Pb, Ni bakımından bölgeler arasında farklılık bulunmuş ve bu farklılıklar istatistiksel olarak önemlidir ($p < 0,05$). Bu değişkenlerden Cu ortalamalarına baktığımızda farklı oluşturan grup Uzunköprü'dür. Uzunköprü bölgesinde Cu değeri diğer iki bölgeye göre önemli derecede yüksek bulunmuştur. İpsala ve Meriç bölgelerindeki Cu değerleri arasında önemli bir farklılık gözlenmemiştir.

Benzer şekilde Cd değişkeninde bölgeler arası fark önemli bulunmuştur ($p = 0,03$). Cd bakımından en yüksek ortalamaya sahip olan Uzunköprü bölgesi farklılığa sebep olmuş ve diğer bölgelerden ayrılmaktadır. İpsala ve Meriç bölgeleri arasında ise farklılık gözlenmemiştir.

Cr değişkenine bakıldığında, Cr düzeyi bakımından bölgeler arası önemli bir farklılık gözlenmiş ve bu farklılığa sebep olan bölge ise yine Uzunköprü'dür. Uzunköprü'de Cr düzeyi 77,73 düzeyinde bulunmuş ve diğer iki bölgeye göre önemli derecede yüksek çıkmıştır. Diğer iki bölge arasındaki farklılıklar ise önemli düzeyde çıkmamıştır.

Pb değişkenindeki düzeylere göre İpsala bölgesi en yüksek düzeydedir ve fark istatistik düzeyde önemli bulunmuştur ($p < 0,05$). Meriç ve Uzunköprü'de ise Pb değerleri arasında önemli bir farklılık gözlenmemiştir.

Ni değişkeninde de bölgeler arasındaki fark istatistik olarak önemli düzeydedir ($p < 0,05$). Buna göre farkı oluşturan grup Uzunköprü bölgesidir. Burada Ni değeri yüksek bulunmuştur (88,31). Diğer bölgeler (İpsala ve Meriç) arasında ise önemli bir farklılık gözlenmemiştir.

Diğer değişkenler (Zn ve Mn) bakımından bölgeler arasında istatistiksel olarak önemli (anlamlı) bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$). Buna göre bu değişkenlerin bölgelere göre ortalamaları arasında her ne kadar bir miktar farklılık bulunmuşsa da, bu farklılıklar tesadüf düzeyindedir ve istatistik olarak önemli değildir. Bölgeler arası bu

farklar istatistik olarak önemli bulunmamış olsa da klinik düzeyde önemli olabileceği unutulmamalıdır.

Correlations (Korelasyon-İlişki) (Değişkenlerin (Maddelerin) birbiriyle ilişkilerinin belirlenmesi)

Tablo 9. ToprakGrubu = İpsala

	Cu	Zn	Cd	Cr	Pb	Mn	Ni	
Cu	Pearson Correlation	1						
	Sig. (2-tailed)							
	N	4						
Zn	Pearson Correlation	,660	1					
	Sig. (2-tailed)	,340						
	N	4	4					
Cd	Pearson Correlation	,894	,305	1				
	Sig. (2-tailed)	,106	,695					
	N	4	4	4				
Cr	Pearson Correlation	,763	,277	,931	1			
	Sig. (2-tailed)	,237	,723	,069				
	N	4	4	4	4			
Pb	Pearson Correlation	,003	-,272	-,077	-,421	1		
	Sig. (2-tailed)	,997	,728	,923	,579			
	N	4	4	4	4	4		
Mn	Pearson Correlation	,982*	,542	,962*	,865	-,065	1	
	Sig. (2-tailed)	,018	,458	,038	,135	,935		
	N	4	4	4	4	4	4	
Ni	Pearson Correlation	,702	,363	,843	,976*	-,601	,798	1
	Sig. (2-tailed)	,298	,637	,157	,024	,399	,202	
	N	4	4	4	4	4	4	4
*	Correlation is significant at the 0.05							

İpsala bölgesinde, Toprak bakımından (Tablo 9'a) bakıldığında; "Mn-Cu", "Mn-Cd" ve "Ni-Cr" değişkenleri arasındaki ilişkiler önemli bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre bu değişkenler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki vardır. İlişkilerin dereceleri %90'nın üzerinde gözlenmiş ve Tablo 9'da belirtilmiştir. İkili ilişkilerin derecesi (Pearson korelasyon katsayıları) %1 düzeyinde incelenmiş ve önemli olduklarına karar verilmiştir. Bu değişkenlerde artışlar diğer ilgili değişkenlerde artışa sebep olmaktadır. Buna karşın, diğer ikili ilişkiler istatistik olarak önemli bulunmamıştır.

Tablo 10. ToprakGrubu = Meriç

	Cu	Zn	Cd	Cr	Pb	Mn	Ni	
Cu	Pearson Correlation	1						
	Sig. (2-tailed)							
	N	7						
Zn	Pearson Correlation	,975**	1					
	Sig. (2-tailed)	,000						
	N	7	7					
Cd	Pearson Correlation	,906**	,856*	1				
	Sig. (2-tailed)	,005	,014					
	N	7	7	7				
Cr	Pearson Correlation	,877**	,838*	,988**	1			
	Sig. (2-tailed)	,009	,019	,000				
	N	7	7	7	7			
Pb	Pearson Correlation	,875**	,837*	,908**	,911**	1		
	Sig. (2-tailed)	,010	,019	,005	,004			
	N	7	7	7	7	7		
Mn	Pearson Correlation	,930**	,892**	,932**	,899**	,941**	1	
	Sig. (2-tailed)	,002	,007	,002	,006	,002		
	N	7	7	7	7	7	7	
Ni	Pearson Correlation	,974**	,943**	,821*	,802*	,811*	,839*	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,024	,030	,027	,018	
	N	7	7	7	7	7	7	7
**.	Correlation is significant at the 0.01							
*.	Correlation is significant at the 0.05							

Meriç bölgesinde, Toprak bakımından (Tablo 10'a) bakıldığında; tüm ikili değişkenler arasındaki ilişkiler önemli bulunmuştur ($p < 0,05$ ve $p < 0,01$). Buna göre bu değişkenler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İlişkilerin dereceleri ise Tablo 10'da belirtildiği gibidir. En yüksek ilişki, "Zn-Cu" arasında bulunmuştur (%97,5). İkili ilişkilerin derecesi (Pearson korelasyon katsayıları) %1 ve %5 düzeyinde incelenmiş ve önemli olduklarına karar verilmiştir. Bu bölgede birbiriyle korele (ilişkili) olmayan değişken gözlenmemiştir.

Tablo 11. ToprakGrubu = Uzunköprü

	Cu	Zn	Cd	Cr	Pb	Mn	Ni	
Cu	Pearson Correlation	1						
	Sig. (2-tailed)							
	N	9						
Zn	Pearson Correlation	,055	1					
	Sig. (2-tailed)	,888						
	N	9	9					
Cd	Pearson Correlation	,831**	-,038	1				
	Sig. (2-tailed)	,006	,923					
	N	9	9	9				
Cr	Pearson Correlation	,377	,054	,722*	1			
	Sig. (2-tailed)	,317	,890	,028				
	N	9	9	9	9			
Pb	Pearson Correlation	,019	,951**	-,204	-,185	1		
	Sig. (2-tailed)	,960	,000	,598	,634			
	N	9	9	9	9	9		
Mn	Pearson Correlation	-,547	-,625	-,260	-,031	-,626	1	
	Sig. (2-tailed)	,127	,072	,499	,937	,071		
	N	9	9	9	9	9	9	
Ni	Pearson Correlation	,002	-,116	,367	,886**	-,325	,255	1
	Sig. (2-tailed)	,996	,766	,331	,001	,393	,508	
	N	9	9	9	9	9	9	9
**	Correlation is significant at the 0.01							
*	Correlation is significant at the 0.05							

Uzunköprü bölgesinde, Toprak bakımından (Tablo 11'e bakıldığında); "Cd-Cu", "Cr-Cd", "Pb-Zn" ve "Ni-Cr" değişkenleri arasındaki ilişkiler önemli bulunmuştur ($p < 0,05$ ve $p < 0,01$). Buna göre bu değişkenler arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İkili ilişkilerin derecesi (Pearson korelasyon katsayıları) %1 ve %5 düzeyinde incelenmiş ve önemli olduklarına karar verilmiştir. İlişkilerin dereceleri ise Tablo 8'de belirtilmiştir. Buna karşın, diğer değişkenler arasında ilişkiler istatistik

olarak önemli bulunmamıştır. Başka bir deyişle, bu değişkenler arasında önemli derecede bir ilişki gözlenmemiştir.

SONUÇ

Önemli stratejik değeri olan su kaynaklarımız ve bunların ekosistemleri giderek kullanılamaz hale gelmekte veya her yıl bir kısmı tamamen yitirilmektedir. Meriç-Ergene Nehri Havzasında gerçekleşen plansız sanayileşme ve şehirleşme, yetersiz altyapı, tarımda bilinçsiz ve denetimsiz kimyasal kullanımı, evsel atık suların arıtılmaması gibi su kalitesini etkileyen faaliyetler sebebiyle; Havzanın yüzey ve yer altı sularının kalitesi aşırı derecede bozulmuş bulunmaktadır.

Bu projede Meriç-Ergene Havzasında bulunan çeltik toprağında ve kahve rengi pirinç tanesinde esansiyel olmayan toksik metaller (Cd, Cr, Ni and Pb) ve mikronutrientlerin (Cu, Zn, Mn) konsantrasyonları araştırılmıştır. Son on yılda yapılan araştırmalar bölgede ağır metal kirliliğinin korkutucu boyutlara ulaştığını gösterirken, çalışmamızda çeltik toprağında ağır metal konsantrasyonlarının yüksek olduğunu ancak bu konsantrasyonların pirinç tanesine akut sağlık riski oluşturmayacak düzeyde geçtiğini tespit ettik. Meriç-Ergene Nehri Havzasında yapılmakta olan ıslah çalışmaları ve "Ergene Havzası Eylem Planı" bölgenin ağır metal kirliliği açısından iyileşmesine büyük katkı sağlamaktadır. Özellikle havzada yapılan tarımsal faaliyetler Ergene nehri kirliliğinden etkilenmektedir. Bu nedenle ağır metallerin kontrolü için, yapılacak izleme çalışmalarının devamlılığı ve envanter oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

REFERANSLAR

Adiloğlu A, Tok HH, Zaim Ö, İbar H, Öner N, Gönülsüz E and Adiloğlu S (2004) A Study on the determination of some heavy metal used in paddy irrigation in the Evros Region and Uzunköprü. Trakya University Scientific Research Project (TÜBAP-456), Edirne

Başer N, Karahan A, Şenyurt M, Sürek H and A. Karahan (2004) A Study on the heavy metal contents irrigated rice from Ergene River or other water resources.

Ministry of Agriculture and Rural Affairs. General Directorate of Agricultural Research Final Report, Tekirdağ

Bellitürk K, Karakaş Ö, Arabacı O, Kocaman P, Gür B (2012) Determination of Nutrient Status of Rice Grown Soils : Examples of Ipsala and Meric. Sakarya Univ of Sci and Arts Journal 14(1):187-196

Bhattacharyya P, Chakraborty A, Chakrabarti K, Tripathy S, Powell MA (2005) Chromium uptake by rice and accumulation in soil amended with municipal solid waste compost. Chemosp 60(10):1481-6

Commission Regulation Directive EC Commission Regulation (EC), no. 466, Official Journal of the European Communities, 2001.

EBAP, Ergene Basin Action Plan (2011) Publishing Namik Kemal UniversityWeb <http://bhi.nku.edu.tr/minisiteler/userfiles/ergenehavzasieylem.pdf> Accessed 9 June 2016.

Edirne Province Paddy Sector Report (2012) Publishing Trakya Development AgencyWeb <http://investinedirne.org.tr/uploads/docs/06112013MLHBom.pdf> Accessed 10 June 2016.

Ergene Basin Water Quality Monitoring Report (2015) Publishing Environment and Urban MinistryWeb. <https://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Ergene%20Rapor%20ilkbahar%20ve%20yaz%202015.pdf> Accessed 14 June 2016

FAO/WHO Cadmium (EHC no. 134), Geneva, Switzerland, 1992

FAO/WHO 2002 Codex Alimentarius - General standards for contaminants and toxins in food. Schedule 1 Maximum and Guideline levels for contaminants and toxins in food. Joint FAO/WHO Food Standards Programme, Codex Committee, Rotterdam. Reference CX/FAC 02/16.

Filiz UV (2011) Determination of some heavy metal pollution of rice plant in Edirne Region. Graduate School of Natural and Applied Science. MSc.Thesis, Tekirdağ

Hang X, Wang H, Zhou J, Maa C, Du C, Chen X (2009) Risk assessment of potentially toxic element pollution in soils and rice (*Oryza sativa*) in a typical area of the Yangtze River Delta. Environ Pollut 157;2542–2549

Istanbulluoglu A, Konukcu F and Kocaman I (2006) Development of Water Resources and Agricultural Practices under Irrigation in Thrace Region: Analysis of Existing Data for the Solution of Problems. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty 3(2)

Kabata-Pendias A, Pendias H (1992) Trace Elements in Soils and Plants, 2nd Edition, CRC Press, Boca Ratón, Florida, 315pp

Liu HY, Probst A, Liao BH (2005) Metal contamination of soils and crops affected by the Chenzhou lead/zinc mine spill (Hunan, China). *Sci of the Tot Environ* 339, 153–166

Pais I and Jones JB (1997) Handbook of Trace Elements. LuciePress, Boca Raton, p.223

Payus, C and Abu Talip, F (2014) Assesment of heavy metals accumulation in paddy rice (*Oryza sativa*). *African J of Agri Res* 9 (41)

Regulation on Soil Pollution Control (RSCP), Republic of Turkey, Official Journal 24609, dated December 10, 2001

Rogan N, Serafimovski T, Tasev MDG, Dolenc T (2009) Heavy metal contamination of paddy soils and rice (*Oryza sativa L.*) from Kocani Field (Macedonia). *Environ Geo Health* doi:10.1007/s10653-008-9197-2

Satpathy D, Reddy MV and Dhal SP (2014) Risk Assessment of Heavy Metals Contamination in Paddy Soil, Plants, and Grains (*Oryza sativa L.*) at the East Coast of India. *BioMed Research International* doi:10.1155/2014/545473

Turkish Food Codex (TFC), (2011) Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği. Gıda Maddelerindeki Bulaşanların Maksimum Limitleri Hakkında Tebliğ, Resmi Gazete 29.12.2011, Sayı: 28157 (3. Mükerrer)

Tok, HH (2004) Heavy Metal Concentrations in Irrigation Waters and Rice Crops in the Central Trakya Region. International Symposium on Transboundary Pollution, Balkan Environmental Association-B.EN.A, Greece

TRAGEP, Trakya Gelişim Projesi (2013-2016) (2013) Publishing Republic Of Turkey Ministry Of Forestry And Water Management Web. <http://www.ormansu.gov.tr/osb/Dosya/TRAGEP.pdf> Accessed 15 June 2016

WHO (1996) Permissible limits of heavy metals in soil and plants (Genava: World Health Organization), Switzerland